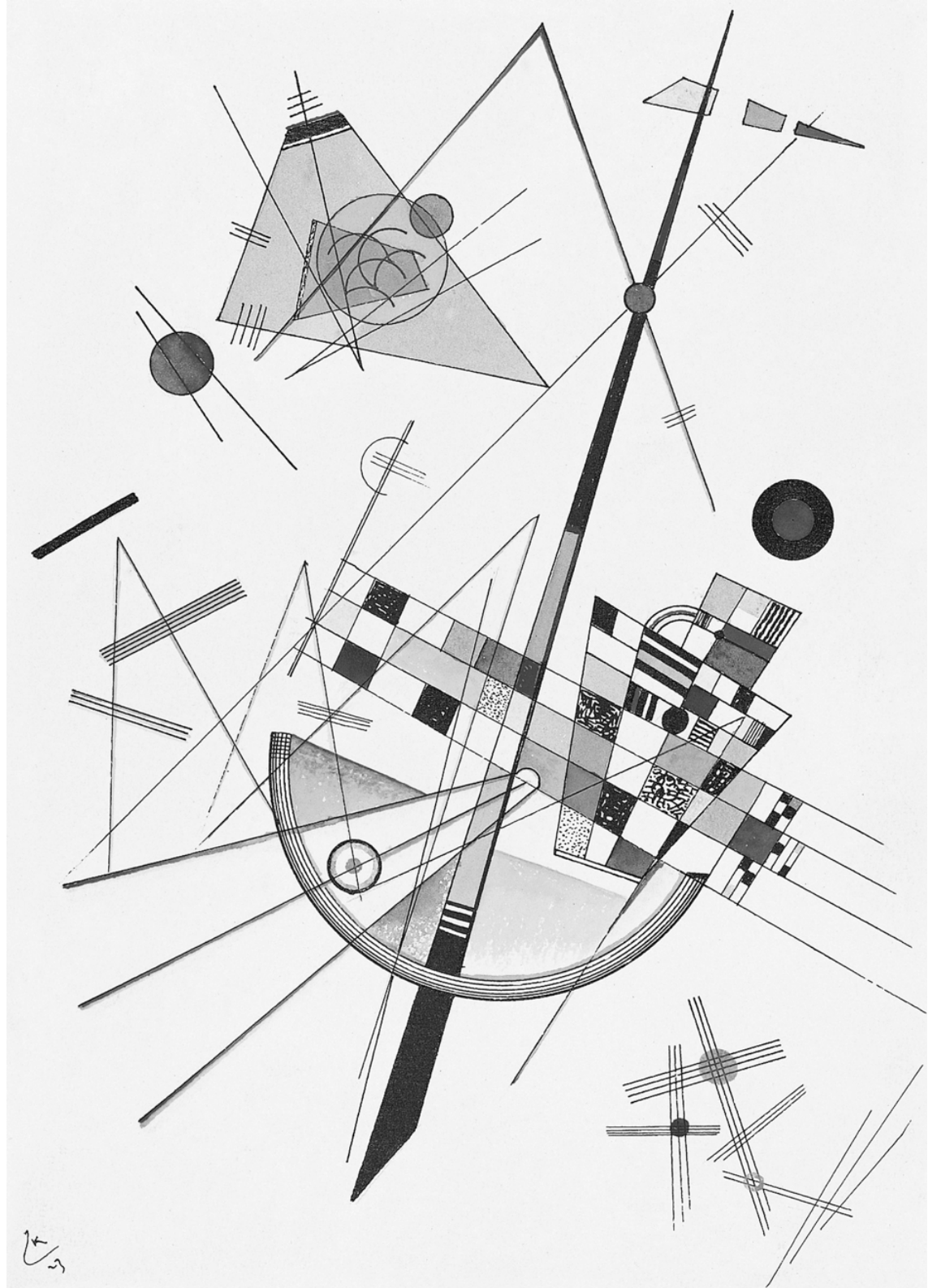

so
cius.

steunpunt
sociaal-cultureel
werk

LODE VERMEERSCH, STIJN OOSTERLYNCK,
FILIP DE RYNCK & BRAM VERSCHUERE

RODE VLAGGEN VOOR DE CIVIELE RUIMTE IN VLAANDEREN?

Rode vlaggen voor de civiele ruimte in Vlaanderen?

Deze publicatie is een uitgave van:
Socius, Steunpunt sociaal-cultureel werk vzw
Saintelettesquare 19 - 1000 Brussel

BE 0430 838 564
RPR Brussel

T 02 215 27 08
E welkom@socius.be
W www.socius.be

Auteurs: Lode Vermeersch, Stijn Oosterlynck, Filip De Rynck & Bram Verschuere

Vormgeving: Ingrid Matthijs

Voorpagina: Delicate tension, Wassily Kandinsky (publiek domein)

Brussel, januari 2026
D/2026/4393/1

Rode vlaggen voor de civiele ruimte in Vlaanderen?

Longread gebaseerd op het kennisdossier
'De civiele ruimte vrijwaren voor een vitale democratie' -
een onderzoek uitgevoerd door een consortium van
KU Leuven (Lode Vermeersch) en UAntwerpen (Stijn
Oosterlynck) in samenwerking met Filip De Rynck en
Bram Verschuere (beiden UGent) in opdracht van
Socius, Steunpunt sociaal-cultureel werk vzw

Wat is civiele ruimte?

Klimaatactivisten tonen hun onvrede tijdens een geweldloze actie aan een industrieterrein. Een buurtplatform schakelt juristen in en dient met bewoners een collectief bezwaar in tegen de sluiting van de wijkbibliotheek. Een vakbond verspreidt haar opinie via flyers op de openbare markt van een kleine gemeente. Culturele organisaties schrijven samen een kritische brief aan een minister. Zorgorganisaties werken aan een gezamenlijk memorandum over hoe het zorgbeleid vooruit kan. Een vrouwenorganisatie stelt een ‘veiligheidskaart’ van de stad op om politici te wijzen op onveilige en slecht verlichte buurten. Ouders met een migratieachtergrond nemen initiatieven om aan leesbevordering te doen. Een groep grootouders richt een “wandebus” op zodat kleine kinderen veilig samen naar school kunnen stappen.

Het zijn stuk voor stuk manieren waarop burgers samenkomen en hun ideeën naar voren schuiven over hoe zij de samenleving graag anders zien. Dat lukt alleen omdat ze daar ruimte voor nemen en krijgen. Die ruimte noemen we civiele ruimte.

‘Civiele ruimte’ verwijst dus naar een heel concrete en levendige praktijk. Het is de maatschappelijke bewegingsruimte waarin groepen burgers en organisaties vrij kunnen samenwerken, participeren en zich (kritisch) uitspreken. Dankzij

die ruimte kunnen burgerbewegingen en middenveldorganisaties hun stem laten horen, ook wanneer die ingaat tegen het dominante geluid. Zij kunnen, met andere woorden, dankzij de civiele ruimte op hun manier ook een stuk aan politiek doen. Ze zijn overigens niet de enigen die die ruimte gebruiken — ook media, universiteiten, hogescholen, kunstenaars doen dat — maar middenveldorganisaties vormen wel het hart ervan.

Civiele ruimte en democratie

‘Civiele ruimte’ ontstaat niet zomaar; mensen moeten die actief vormgeven. Ze krijgt een plaats in een democratie dankzij fundamentele rechten en vrijheden zoals het recht op meningsuiting, vereniging, participatie en collectieve actie. Wanneer burgerorganisaties geen kritische stemmen mogen laten horen en dus mond dood worden gemaakt, verliezen ze die ruimte. Als we zeggen dat mensen civiele ruimte moeten “maken”, bedoelen we ook dat het geen restcategorie is. De civiele ruimte heeft haar eigen logica, en dat is er een van collectiviteit (burgers ageren samen), normativiteit (burgers hebben een bepaalde kijk op de samenleving), communicatie en dialoog (burgers overleggen en gaan in gesprek en verkennen wat hen verbindt).

Dat een autonoom middenveld de civiele ruimte gebruikt, hangt niet alleen af van grondrechten en vrijheden die eigen zijn aan een democratie;

de civiele ruimte is op zichzelf ook cruciaal voor het goed functioneren van die democratie. Daar zijn meerdere redenen voor. Burgerbewegingen en middenveldorganisaties fungeren vaak als hefboom voor het verdedigen en realiseren van mensenrechten. Voor veel organisaties vormen die rechten zelfs het hart van hun missie. Ze creëren bovendien plekken voor publiek debat waar mensen democratische vaardigheden oefenen, zoals consensus zoeken of leren omgaan met verschil. Op die manier zorgt het middenveld ervoor dat mensen vertrouwen houden in organisaties en instellingen die een rol spelen in de samenleving, denk aan justitie of sociale zekerheid. Op die manier versterkt het middenveld het geloof in de democratische bestuursvorm en geeft ze die tegelijk een breed draagvlak. Daarnaast kan een kritisch middenveld misbruik van bevoegdheden of fout beleid door de overheid helpen voorkomen door problemen tijdig te signaleren en publiek aan te kaarten. Tot slot brengen middenveldorganisaties vernieuwing op gang door zelf nieuwe vormen van dienstverlening te ontwikkelen. Middenveldorganisaties experimenteren immers vóórdat die experimenten worden geïnstitutionaliseerd of overgenomen in beleid of grote structuren, denk bijvoorbeeld aan buurtgerichte zorgnetwerken, coöperatieve mobiliteitsoplossingen zoals deelwagens, of wooncoöperaties die alternatieven bieden voor de klassieke koop- of huurmarkt.

Er zijn dus verschillende redenen waarom een democratie beter werkt wanneer het middenveld voldoende civiele ruimte krijgt en erkend wordt

in zijn rol en bijdrage aan de democratie en de richting die de samenleving uitgaat.

Krimpende civiele ruimte?

Er zijn aanduidingen dat de civiele ruimte wereldwijd onder druk staat. In steeds meer landen, ook in Europa, duiken signalen op dat vrije initiatieven van burgers worden beperkt. Die druk varieert van maatregelen die organisaties met een kritische stem het moeilijk maken om zich vrij en autonoom te uiten, tot het regelrecht repressief behandelen van die organisaties. In de literatuur heet dat verschijnsel ‘shrinking civic space’.

Die druk op de civiele ruimte valt niet toevallig samen met de opkomst van zogeheten illiberale democratieën. Zulke landen lijken qua bestuursvorm uiterlijk nog op een representatieve democratie — er zijn bijvoorbeeld nog verkiezingen — maar ze bouwen stap voor stap de civiele ruimte af als strategie om een autoritair bestuur te vestigen. In illiberale democratieën wankelen meestal ook de basisprincipes van de rechtsstaat. Nochtans beschermen juist die rechtsstatelijke principes de civiele ruimte, bijvoorbeeld via een systeem van machtsverdeling en wederzijdse controle tussen wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. De rechtsstaat garandeert bovendien het recht op vrije meningsvorming, het recht op vereniging en vergadering. Het waarborgt een aantal grondrechten

zoals onderwijs, werk, een gezond leefmilieu en wonen en beschermt minderheden. Het inperken van de civiele ruimte gaat dan ook vaak samen met ingrepen in de werking van de rechtsstaat.

Civiele ruimte onder druk in Vlaanderen: intentionele ingrepen of veranderende tijden?

Ook in ons land zien we aanwijzingen dat de civiele ruimte onder druk staat en krimpt. Om hierover een uitspraak te doen, is het belangrijk te beseffen dat je de civiele ruimte niet gemakkelijk kunt meten. Ze kent geen vaste of ideale vorm; ze is dynamisch en verandert voortdurend.

Twee soorten factoren beïnvloeden die evolutie. Enerzijds zijn er *intentionele ingrepen*: bewuste beleidskeuzes van overheden of andere actoren die de ruimte voor burgerinitiatief en middenveldorganisaties kunnen verruimen of inperken. Voorbeelden daarvan zijn wijzigingen in wetten, subsidieregels of administratieve verplichtingen met het oog op het verschuiven van de grenzen van de civiele ruimte. Anderzijds spelen *structurele veranderingen* in de samenleving een rol, zoals individualisering, digitalisering en polarisatie. Deze trends veranderen eveneens hoe burgers zich engageren en hoe organisaties kunnen en mogen werken, maar ze zijn niet

het onmiddellijke gevolg van beslissingen van beleidsmakers of andere machtshebbers.

We geven twee voorbeelden van veranderende civiele ruimte. Ze illustreren hoe bepaalde tussenkomsten bewust kunnen zijn gericht op het aanpassen van die ruimte, maar ook hoe structurele ontwikkelingen tot gelijkaardige veranderingen kunnen leiden.

Voorbeeld 1

Een politicus die op sociale media harde taal gebruikt tegen een middenveldorganisatie kan dat doen met de intentie om die organisatie te doen terugdeinzen. Het gebruik van harde, polemische taal kan echter ook gewoon een teken van deze tijd zijn. Het is voor veel politici vandaag dé manier om een maatschappelijk debat te voeren. Hier speelt bovendien de eigenheid van het medium: zowat iedereen drukt zich online scherper uit dan in het dagelijkse leven.

Voorbeeld 2

Het in vraag stellen of het terugdringen van de toegang van middenveldorganisaties tot overlegstructuren met politici en ambtenaren kan gezien worden als het opzettelijk verkleinen van de civiele ruimte voor middenveldorganisaties om beleid te beïnvloeden. Maar het kan net zo goed een democratisch legitieme reactie zijn op verschuivende electorale voorkeuren of maatschappelijke uitdagingen. Eveneens kan het een kritiek zijn op het functioneren van bepaalde middenveldorganisaties die een monopolie opeisen op beleidsbeïnvloeding.

Of iets aanvoelt als een intentionele en doelgerichte aanval op de civiele ruimte of als een teken van veranderende tijden en structuren, hangt dus soms af van interpretatie. Wat opvalt: middenveldorganisaties maken die inschatting verschillend, afhankelijk van hun relaties met overheden, hun positie, thema of sector en hun interne strategie. Een organisatie die zich actief inzet voor sociale inclusie en diversiteit kan het niet mogen deelnemen aan een inspraakmoment ervaren als een bewuste marginalisering van de stem van kwetsbare minderheidsgroepen in het beleid. Andere organisaties kunnen hetzelfde voorval daarentegen interpreteren als een signaal dat zij als organisatie aan slagkracht zouden moeten winnen en zich dus zelf moeten herpositioneren. Een ander voorbeeld: een middenveldorganisatie met nauwe banden met een lokaal bestuur kan haar ongenoegen over beleid gemakkelijk via reguliere overlegmomenten of informele contacten “achter de schermen” kenbaar maken. Organisaties met minder politieke connecties zullen echter sneller in een publieke confrontatie belanden, net omdat ze door politici meer als een externe actor worden gezien. Een andere positie in de civiele ruimte leidt zo tot een andere ervaring en verandert zo ook het gevoel geïllustreerd te worden. Een laatste illustratie van de uiteenlopende ervaringen van ingrepen in de civiele ruimte is het sociaal overleg tussen vakbonden en werkgeversorganisaties over loon- en arbeidsvoorwaarden en over sociaal-economisch beleid. Deze sterk geïnstitutionaliseerde overlegvorm is historisch gegroeid, maar staat ook onder kritische druk van buiten

en binnen. Sommige verkozen politici vinden het overleg niet passend bij het ‘primaat van de politiek’ en proberen het te omzeilen. Tegelijk klinkt er interne kritiek van bijvoorbeeld militante vakbondsleden die vinden dat hun organisatie te veel verankerd is geraakt en daardoor te weinig optreedt als strijdorganisatie. Een aanpassing van deze overlegvorm betekent dus niet noodzakelijk een bewuste, extern gedreven inkrimping van de civiele ruimte langs politieke zijde. Het kan ook een teken zijn van een interne herpositionering.

Twee perspectieven om de civiele ruimte te beoordelen

Het is belangrijk op te merken dat aanwijzingen voor het intentioneel inperken van de civiele ruimte door politici nog niet betekenen dat België snel afglijdt naar een illiberale democratie. Om dat te beoordelen, moeten we de krimpende civiele ruimte goed kunnen inschatten. Voor ons land stellen we voor om daarvoor naar twee perspectieven te kijken.

Het *eerste perspectief* gaat over het waarborgen van mensenrechten. Het internationale debat over de krimpende civiele ruimte richt zich vooral op dit perspectief. Hier worden bewegingen in de civiele ruimte beoordeeld aan de hand van de mate waarin mensenrechten worden aangetast. Wereldwijd zijn er talrijke aanwijzin-

gen dat deze rechten in veel landen onder druk staan: rapporten van internationale organisaties wijzen op toenemende beperkingen van onder andere de vrijheid van meningsuiting, vereniging en vergadering¹. Ook blijkt uit data van mensenrechtenwaakhonden dat repressieve maatregelen tegen burgerinitiatieven en kritische organisaties steeds vaker voorkomen. Hoewel we België op het vlak van mensenrechtenschendingen niet mogen vergelijken met pakweg Rusland, Wit-Rusland, India, Hongarije of Turkije, toch zijn ook hier verontrustende signalen.

Het Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens (FIRM) benadrukt in een rapport van 2024 dat mensenrechten ook in België niet als vanzelfsprekend mogen worden beschouwd. Het rapport illustreert bijvoorbeeld hoe het recht op informatie onder druk staat door beperkende regelgeving, spreekt over geweld tegen journalisten en zogenaamde SLAPP-procedures² die intimiderend werken. Van de 159 Belgische mensenrechtenorganisaties die door het instituut zijn bevraagd, geeft een groot deel aan hun communicatiestijl aan te passen uit vrees voor mogelijke represailles. Ook in 2024 liet de Orde van de Vlaamse Balies naar aanleiding van de verkiezingen de 677 programmapunten uit de verkiezingsprogramma's van de Vlaamse partijen analyseren op hun rechtsstatelijkheid (o.a. discriminatie, vrijheid van mening, persvrij-

heid, arbeid, bestuurlijke handhaving, justitie, privacy, asiel en migratie ...). De analyse toonde aan dat een substantieel deel van de programmaprojecten potentieel of direct bedreigend is voor rechtsstatelijke fundamenteën zoals toegang tot de rechter, onafhankelijke justitie en naleving van internationale verplichtingen.

Het *tweede perspectief* kijkt naar actieve subsidiariteit. Actieve subsidiariteit betekent dat middenveldorganisaties maatschappelijke taken opnemen en inspraak hebben in beleid, in ruil voor gegarandeerde autonomie en financiële of andere steun van de overheid. Anders gezegd: het middenveld werkt mee aan beleid en krijgt daarvoor bepaalde garanties van beleidsmakers. In Vlaanderen is het principe van die actieve subsidiariteit historisch richtinggevend geweest voor de relaties tussen overheid en middenveld³. Tot op vandaag vormt zij een belangrijk referentiepunt in het Vlaamse debat over civiele ruimte, mogelijk zelfs meer dan de discussie over mensenrechten. Vergeleken met veel andere landen kent Vlaanderen immers een sterk gestructureerd en geïnstitutionaliseerd beleidsoverleg met het middenveld, gecombineerd met ruime financiële ondersteuning voor de werking van maatschappelijke organisaties. Deze relatief unieke situatie creëert een uitgebreide civiele ruimte die ook goed door de overheid wordt ondersteund. Toch groeit ook hierover de ongerustheid. Steeds meer burgerorganisaties en middenveldverenigingen melden

¹ <https://www.v-dem.net/news/press-release-restrictions-to-free-dom-of-expression-as-democracy-loses-ground>

² *Strategic Lawsuits Against Public Participation* zijn rechtszaken die vooral bedoeld zijn om mensen of organisaties te intimideren en te ontmoedigen om hun stem te laten horen in het publieke debat.

³ Oosterlynck, S., Vermeersch, L., Verschuere, B., De Rynck, F., Lamberts, M., & Verhaeghe, B. (2020), *Middenveld. Tussen aanval en verdediging*. Leuven: LannooCampus.

dat het draagvlak bij overheden, en mogelijk ook bij de bredere bevolking, voor dit traditioneel gesubsidieerde partnerschap afneemt. Ze ervaren steeds nadrukkelijker kritiek op de actieve subsidiepolitiek van de overheid, op hun vanzelfsprekende positie als gesprekspartner en adviesverlener in het beleid, op hun rol als collectieve dienstverlener in plaats van de overheid, en op de combinatie van afhankelijke subsidiënt en autonome, kritische actor ten opzichte van de overheid. Met andere woorden: de rol van en steun voor het maatschappelijk middenveld staat steeds vaker ter discussie.

Ingrepen in de civiele ruimte

Welke mechanismen liggen achter het krimpen van die ruimte? Op basis van onze eigen bevraging van mensen die actief zijn in middenveldorganisaties, kunnen we zeven types intentionele ingrepen onderscheiden. Met deze ingrepen bedoelen we categorieën van manieren waarop bijvoorbeeld politieke actoren de civiele ruimte voor middenveldorganisaties bewust onder druk kunnen zetten:

- **Discursieve ingrepen** spelen zich af in de media en op sociale netwerken. Het gaat om negatieve beeldvorming, framing als “subsidieslurpers” of “elitair”, en georganiseerde online aanvallen. Ze ondermijnen het maatschappelijk draagvlak voor middenveldorganisaties.
- **Psychologische ingrepen** bestaan uit intimidatie en verdachtmakingen, zowel in de media als in het echte leven. Deze ingrepen proberen het zelfvertrouwen en de legitimiteit van organisaties te ondergraven. Ook het bewust negeren van adviezen of memoranda van organisaties, of organisaties bewust niet uitnodigen, valt hieronder. Net als bij discursieve ingrepen leiden psychologische ingrepen vaak tot een “chilling effect”. Organisaties worden uit angst terughoudender in hun publieke rol.
- **Bureaucratische ingrepen** in de vorm van meer administratieve regulering zijn niet altijd intentioneel, maar ze hebben vaak negatieve gevolgen voor kleine middenveldorganisaties. Voorbeelden zijn overreglementering, complexe rapportageverplichtingen en strikte governance-regels.
- **Juridische ingrepen** nemen toe via procedures tegen organisaties, zoals SLAPP-zaken. Deze juridische druk kan organisaties afschrikken om zich kritisch uit te spreken. Tegelijkertijd dagen middenveldorganisaties steeds vaker de overheid zelf voor de rechtbank, vaak omdat andere pogingen om gehoord te worden als onvoldoende worden ervaren.
- **Financiële ingrepen** zijn een van de meest directe manieren om de civiele ruimte te beïnvloeden. Het gaat dan om verminderen van subsidies of het koppelen van subsidies aan strikte voorwaarden. Zo dreigde de Vlaamse

overheid recent de subsidies te verlagen van non-profitorganisaties die in het verleden – uit financiële voorzichtigheid of met het oog op toekomstige investeringen – aanzienlijke financiële reserves hebben opgebouwd. Gezien de vaak grote afhankelijkheid van subsidies bij veel middenveldorganisaties kan een verlaging van de financiering, of zelfs de dreiging daarvan, hen dwingen hun missie of inzet aan te passen, simpelweg om hun werking en planning te behouden en financieel stabiel te blijven.

- ***Ingrepen in beleidskaders*** kunnen ook als inperkingen van de civiele ruimte aanvoelen. Ze komen tot uiting in strengere decreten, stringente beheersovereenkomsten en een verschuiving van structurele financiering naar projectfinanciering. Dergelijke ingrepen vergroten de afhankelijkheid van organisaties. Ze maken hun werking ook minder voorspelbaar en zorgen ervoor dat ze minder op lange termijn kunnen plannen. De nadruk op (overdreven) controle en evaluatie versterkt het gevoel van sturing door de overheid. Organisaties merken bovendien een trend naar meer beslissingsbevoegdheid voor de uitvoerende macht – zeker als het over subsidies gaat. Dit ervaren ze als problematisch.
- ***Machtsingrepen*** tenslotte hebben te maken met de vraag wie legitiem kan interveniëren in een democratie. In het huidige debat staat vooral het ‘primaat van de politiek’ centraal, wat inhoudt dat democratisch gekozen po-

litici zich de uiteindelijke beslissingsmacht en richtinggevende rol in beleid toe-eigenen, boven andere actoren zoals ambtenaren of maatschappelijke middenveldorganisaties. Deze opvatting, die door steeds meer politici wordt gehuldigd, staat op gespannen voet met het eerder genoemde principe van actieve subsidiariteit. De spanningen rond het ‘primaat van de politiek’ werden in 2025 concreet voelbaar in het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen toen de Vlaamse Regering eenzijdig de subsidies ‘sociaal-cultureel volwassenenwerk’ van enkele sociaal-culturele organisaties introk vanwege een (niet bewezen) aanzet tot geweld, en ook subsidies in vraag stelde voor organisaties die de overheid in bepaalde dossiers voor de rechter durven dagen.

Samen vormen de zeven bovenstaande ingrepen een complex geheel. De ene ingreep geeft vaak aanleiding tot de andere. De set aan mogelijke ingrepen zetten de civiele ruimte niet alleen beleidsmatig, juridisch en financieel onder druk, maar ook psychologisch en retorisch. Vaak begint de druk op de civiele ruimte zelfs met psychologische en retorische handelingen om vervolgens steeds meer te evolueren naar machtsingrepen. Het uiteindelijke resultaat is een verschuiving van een open en autonome ruimte naar een meer gecontroleerde en geconditioneerde omgeving, wat uiteindelijk de vitaliteit van de democratie bedreigt.

Strategieën om de civiele ruimte te vrijwaren?

Om de civiele ruimte te vrijwaren en hun positie daarin te versterken, kunnen middenveldorganisaties strategisch navigeren op drie niveaus.

1. Op *macroniveau* is het cruciaal om het maatschappelijk belang van het middenveld zichtbaar te (blijven) maken. Organisaties kunnen actief communiceren over hun rol als bruggenbouwer en innovator, bijvoorbeeld door te tonen hoe zij maatschappelijke onvrede kanaliseren in constructieve dialoog. Politiseren zonder partijpolitieke banden is daarbij belangrijk: niet door zich te verbinden aan één partij, maar door met alle democratische actoren in gesprek te blijven. Innovatieve aanpakken, zoals burgerpanels, helpen om nieuwe doelgroepen te bereiken en inclusie te bevorderen.
2. Op *mesoniveau*, binnen sectoren en beleidsdomeinen, is samenwerking een sleutelstrategie. Coalities tussen organisaties versterken de slagkracht, zoals bleek bij gezamenlijke acties tegen het voorgestelde betogingsverbod (eind 2023). Strategische netwerken met onverwachte partners – bijvoorbeeld bedrijven of universiteiten – kunnen het draagvlak verder versterken. Ook het inzetten van expertise richting de overheid is essentieel. Middenveldorganisaties beschikken vaak

over decennialange kennis van complexe vraagstukken, zoals in het Oosterweeldossier, waar burgerbewegingen aan tafel zaten en bijdroegen aan politieke consensus. Betrouwbare communicatie en, waar nodig, juridische stappen blijven belangrijke instrumenten om rechten af te dwingen, zoals bij de Klimaatzaak.

3. Op *microniveau*, het niveau van individuele organisaties, draait het om vertrouwen en veerkracht. Organisaties moeten hun onafhankelijkheid tonen en tegelijk aantonen dat ze breed maatschappelijk relevant zijn. Strategische communicatie helpt om de organisatiemissie duidelijk uit te dragen zonder onnodige polarisatie. Middelendiversificatie is een andere cruciale strategie: organisaties die te afhankelijk zijn van één subsidiebron lopen het risico de krimpende civiele ruimte sneller te voelen. Daarom zetten sommige organisaties in op meerdere subsidiekanalen of aanvullende financiering via lidgelden, sponsoring of dienstverlening, zodat ze minder kwetsbaar zijn voor politieke wissels en tegenkanting.

Deze strategieën vragen om een bewuste balans tussen samenwerking en contestatie, tussen pragmatisme en principes. Alleen zo kan het middenveld zijn rol als motor van democratie blijven vervullen.

Tot slot

Er zijn meer dan duidelijke waarschuwingsignalen voor de toestand van de civiele ruimte in België. Die tekenen zien we zowel vanuit het perspectief van het waarborgen van grondrechten, zoals het recht op vrije meningsuiting, als vanuit het perspectief van actieve subsidiariteit. Polarisatie en negatieve framing vergroten de risico's. We zien ook verschuivingen richting de uitvoerende macht die steeds meer beslissingsmacht naar zich toetrekt en (daardoor) de impliciete macht en het spreekrecht van middenveldorganisaties verkleint. Deze tendensen tuigen het publieke systeem op voor wie op een meer autoritaire wijze wil besturen. Op basis van onze bevraging bij Vlaamse middenveldorganisaties stellen we vast dat er reden tot bezorgdheid is over het groeiende discours dat de ruimte voor middenveldorganisaties wil inperken. Daarom is het hoog tijd om de kwaliteit van de civiele ruimte in ons land zelf tot onderwerp te maken van het publiek debat en ze aandachtig te blijven monitoren.

Nawoord

Deze tekst is gebaseerd op het kennisdossier 'De civiele ruimte vrijwaren voor een vitale democratie' (<https://socius.be/publicatie/de-civiele-ruimte-vrijwaren-voor-een-vitale-democratie>), gemaakt in opdracht van Socius (steunpunt sociaal-cultureel werk) en gepubliceerd in mei 2025.

Het dossier bouwt voort op literatuuronderzoek, maar de belangrijkste inzichten komen uit 26 individuele interviews en 3 groepsinterviews. De auteurs spraken zowel medewerkers van grote, gevestigde (koepel)organisaties als medewerkers en vrijwilligers van kleinere burgerinitiatieven binnen het sociaal-cultureel middenveld. Bij grote organisaties, zoals vakbonden, werden groepsgesprekken georganiseerd. Daarnaast voerden zij gesprekken met vertegenwoordigers van bovenbouworganisaties (zoals Socius en De Federatie) en collega-onderzoekers die het thema al langere tijd volgen. Ook medewerkers van het departement Cultuur, Jeugd en Media deelden hun perspectief in een focusgroep.

Vermeersch L., Oosterlynck, S., De Rynck, F., Verschuere, B. (2025). *De civiele ruimte vrijwaren voor een vitale democratie: kennisdossier*. Brussel: Socius.

Notities

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal blue or grey lines spaced evenly apart, typical of notebook paper. The lines extend across the entire width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical lines, text, or other markings on the page.[illegible]

Notities

Week	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Saturday	Sunday
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							
23							
24							
25							
26							
27							
28							
29							
30							
31							
32							
33							
34							
35							
36							
37							
38							
39							
40							
41							
42							
43							
44							
45							
46							
47							
48							
49							
50							
51							
52							
53							
54							
55							
56							
57							
58							
59							
60							
61							
62							
63							
64							
65							
66							
67							
68							
69							
70							
71							
72							
73							
74							
75							
76							
77							
78							
79							
80							
81							
82							
83							
84							
85							
86							
87							
88							
89							
90							
91							
92							
93							
94							
95							
96							
97							
98							
99							
100							

**SO
CIUS.**

steunpunt
sociaal-cultureel
werk